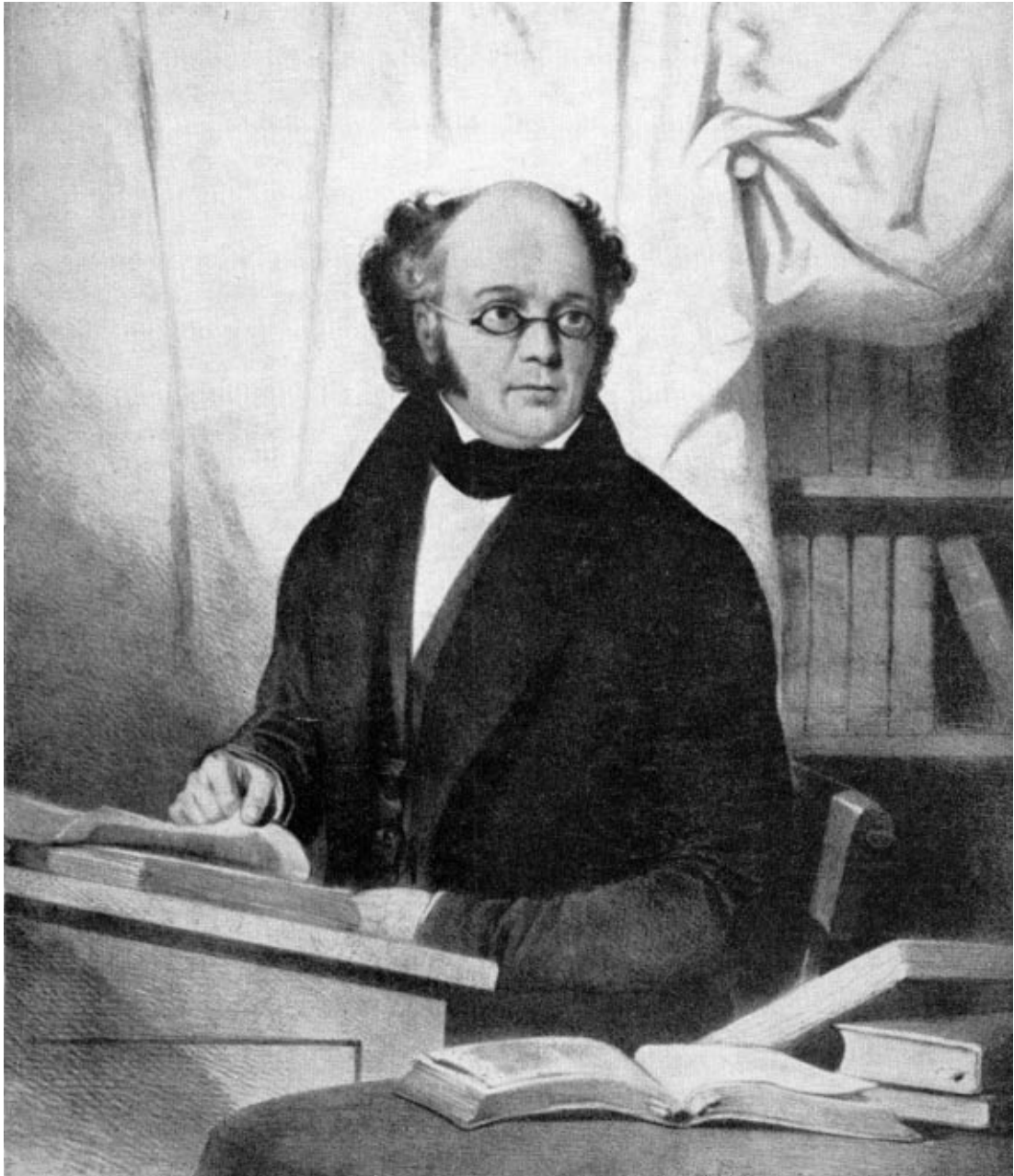

© JEAN KOENE 1994

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

De vader van de Vlaamse Beweging

Jan Frans Willems (1793-1846)

DE VADER VAN DE VLAAMSE BEWEGING

Een goede bekende in het hele Nederlandse taalgebied is en blijft de Vlaamse literatuuronderzoeker en taalkundige Jan Frans Willems, die leefde van 1793 tot 1846. Hij was een invloedrijk man met vooruitziende blik. Een kwarteeuw voordat iemand in Noord-Nederland op het idee kwam om zoiets te doen, schreef hij een boek over de Nederlandse literatuur in de middeleeuwen. Vreemd was dat niet, want Willems leefde in de tijd van de romantiek, een periode uit de cultuurgeschiedenis waarin de belangstelling voor het verleden groter was dan ooit. Veel schrijvers en historici werden in die tijd geboeid door wat zich afspeelde in vroegere tijden en speciaal in de tijd van de middeleeuwen. Dat veel litterair-historici hun voorliefde deelden, spreekt vanzelf. Een van hen was Jan Frans Willems. Hij ging op zoek naar oude literatuur die in Brabant, Limburg en Vlaanderen was ontstaan in de dertiende en veertiende eeuw, toen in het Noorden van de Nederlanden nog maar nauwelijks sprake was van enig letterkundig leven. Een van Nederlands bekendste literatuurhistorici, Jan te Winkel (1847-1927), schreef rond de eeuwwisseling met de grootste waardering over het litteraire speurwerk van Willems en tot in onze tijd is het oordeel over deze Vlaamse taal- en literatuurvorser onverdeeld gunstig gebleven. Hij heeft een waardige plaats in de literatuurgeschiedenis verdiend en die plaats wordt hem nog steeds met overtuiging toegekend. In de modernste letterkundige geschiedenis, *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis* uit 1993, worden zelfs opmerkelijk veel bladzijden aan het werk van Jan Frans Willems gewijd, – en aan zijn bewogen leven!

Jan te Winkel had alle redenen om Jan Frans Willems erkentelijk te zijn. In 1877 promoveerde hij namelijk tot ‘doctor in de Wijsbegeerte en Letteren’ op een proefschrift over Jacob van Maerlant, een Vlaams dichter uit de middeleeuwen. Dat terrein van onderzoek was rond die tijd ook in Noord-Nederland populair geworden, wat voor een belangrijk deel te danken was aan het inspirerende werk van Willems en zijn geestverwanten.

Willems bleef zijn leven lang bezig met de studie van de Middelnederlandse literatuur. Hij verzorgde uitgaven van uitvoerige middeleeuwse teksten, zoals de *Rymkroniek* van Jan van Heelu over de slag bij Woeringen, de *Brabantsche Yeesten*, een geschiedwerk van Jan van Boendale, en de komisch-satirische Roman over de vos Reinaert. Bovendien publiceerde hij regelmatig kleinere middeleeuwse gedichten en prozawerken in zijn eigen tijdschrift het *Belgisch Museum*, dat hij van 1837 tot aan zijn dood in 1846 uitgaf.

Jan Frans Willems was een geleerde, die door zelfstudie erin slaagde een gezaghebbende stem te verwerven in de kring van letterkundige mediaevisten. De waardering die hij van zijn vakgenoten ontving, zal hem zeker veel voldoening hebben geschonken, maar het hoofddoel van zijn werkzaamheden lag op een ander terrein. Wat Willems met zijn publicaties wilde aantonen, hield direct verband met het emancipatorisch streven van het Vlaamse volk. Zijn grote ideaal was: het herstel van het volksrecht en het taalrecht van de Vlamingen. Dat ideaal vervulde zijn leven en voor dat ideaal heeft hij zich – letterlijk! – tot op het moment van zijn dood met hart en ziel ingezet. Hij bracht de middeleeuwse literatuur onder de aandacht, om de Vlamingen bewust te maken van hun eigen grootse verleden. Hij wilde hun vooral ook laten zien, dat in vroegere eeuwen het Nederlands of ‘Dietsch’ de taal van een beschaafd volk was geweest en door ontwikkelde Vlamingen als schrijf- en cultuurtaal was gebruikt.

‘AEN DE BELGEN’

Jan Frans Willems was een belangrijk letterkundige, maar geen groot dichter. Dat laatste weerhield hem er overigens niet van, van tijd tot tijd zijn gedachten in dichtvorm uit te drukken. Het resultaat was niet indrukwekkend. Wie niet van de Nederlandse dichter Helmers houdt, kan Willems’ dichtkunst ongelezen laten. Een uitzondering dient slechts gemaakt te worden voor twee gedichten, die weliswaar niet mooi zijn, maar wel historisch interessant. Bovendien geven ze een kijk op Willems’ persoonlijkheid.

De eerste uitzondering geldt voor de *Ode op de herstelling der Nederduytsche Tael door Willem I*. Dat is een gelegenheidsvers uit 1814 of 1815, waarmee de nog jeugdige Jan Frans zijn tevredenheid tot uitdrukking bracht over het feit dat België en Nederland voortaan verenigd zouden zijn binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Naar zijn verwachting zou hierdoor het recht van het Nederlands in de Vlaamssprekende delen van België worden hersteld.

Het tweede gedicht waarvoor een uitzondering moet worden gemaakt, is het nogal uitvoerige dichtwerk *Aen de Belgen* uit 1818, dat als weerwoord was bedoeld. Tot zijn teleurstelling moest Willems constateren, dat zijn vreugde over het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden niet door al zijn Belgische landgenoten werd gedeeld. De meeste Walen en heel veel Vlamingen moesten er niets van hebben. De Walen en de verfranste Vlamingen, de zogenaamde franskiljons, vreesden dat de Nederlandse taal in België de boventoon zou gaan voeren; veel katholieke Vlamingen wensten niet met de protestantse Nederlanders onder één dak te wonen. Waalse publicisten, onder wie de advocaten Plasschaert, Tarte en Barafin, gingen heftig te keer tegen het opgedrongen Nederlanderschap. Plasschaert schreef in 1818 een gedicht – in het Frans uiteraard – waarin hij als zijn mening te kennen gaf, dat Belg-zijn en Franstalig-zijn niet van elkaar te scheiden waren. Het gedicht opende met de regels

*Je suis Belge, moi, et je m’en glorifie.
Je ne suis pas Néerlandais, et ne veux pas l’être.
(Ik ben een Belg, en daarop ga ik prat.
Ik ben geen Nederlander, en wil het niet zijn ook.)*

Jan Frans Willems reageerde daarop met zijn gedicht *Aen de Belgen*, dat door zijn beginregels duidelijk naar Plasschaerts uitval verwees. Willems begon met:

Ik ook ik ben een Belg en mag tot Belgen spreken.

De 274 dichtregels die daarop volgen, vormen een gloedvolle toespraak op rijm, waarin Willems zich richt tot de Belgen. Tot de Vlaamssprekende Belgen, wel te verstaan, want de dichterlijke spreker bedient zich van ‘de vrye tael die d’oude Belgen spraken’, – en dat blijkt de Nederlandse taal te zijn. Die taal is ‘vry’ en ook de Belgen zelf zijn vrij, nu België en Nederland tot één koninkrijk verenigd zijn. De Belgen kunnen juichen, omdat de Europese mogendheden hun weer een vaderland hebben geschonken, nadat de Fransen werden verslagen bij Waterloo. Maar veel Belgen blijken slaaf van Frankrijk te willen blijven. Ze proberen de ‘wulpsche’ Franse zeden over te nemen en verachten hun moedertaal: het ‘Nederduytisch’. Ze wringen hun tongen in de raarste kronkels, om een taal te spreken die hun in wezen vreemd is. Echte Belgen doen daar vanzelfsprekend niet aan mee! Die hebben geen Franse taal of Franse voorbeelden nodig. Natuurlijk, het Frans is een mooie taal en de Franse literatuur heeft grandioze hoogtepunten te zien gegeven. Racine, Fénelon en Bossuet drukten zich op bewonderenswaardige wijze in de Franse taal uit. Maar de Nederlandse taal is ook prachtig en leent zich uitstekend voor litteraire kunst. Vondel en Hooft hebben dat duidelijk aangetoond, – en Cats, niet te vergeten!

*Eer nog Corneilles Cid de waereld mocht bekooren,
Was hier in Nederland het treurspel al gebooren,
Reeds bloeyden Vondel, Hooft, met roem, in d’Amstelstad,
Toen Vrankryks schouwtooneel nog geen Rotrou bezat;
Natuer had d’edle Cats haer lessen al gegeven,
Toen La Fontaine’s geest zijn Fabels heeft geschreeven*

Zuid-Nederland leverde grote letterkundige prestaties in het verre verleden. Maar ‘Helaas! die gulden tyd, die kunstliefde is vergaen!’ Nu lijken de Belgen alleen nog maar geneigd tot imitatie van de Fransen en tot verheerlijking van de Franse taal. Als dat zo doorgaat, zal het Belgische volk zijn eigenheid verliezen en

*’t Verbasterd nageslacht, zal dan, op deezen grond,
Den naem vergeeten van het volk dat hier bestond.*

Maar het zal zo niet voortgaan. De Belgen hebben nu immers een koning (Willem I) die de ‘moederspraak’ van de Belgen zal verheffen tot de taal van de overheid. Dan zullen de mensen van het platteland niet meer aangesproken worden in het Frans en zal het niet meer voorkomen, dat iemand afgewezen wordt voor een functie in de openbare dienst, omdat hij geen Frans kent. Laten we ons nu

gezamenlijk ervoor inspannen, – zo besluit Willems zijn rijmend betoog – dat het Nederlands alom erkend wordt.

*Dan zal het Belgisch Volk, door deugd en tucht en orden,
Haest waerlyk Nederlandsch, een baek der Volken worden!*

JONG FLAMINGANT

In Boechout, een dorp tussen Antwerpen en Lier, werd Jan Frans Willems in 1793 geboren. Daar bracht hij enkele jaren van zijn prille jeugd door, maar niet zo heel veel jaren, want al gauw werd hij op een kostschool geplaatst. Vader Willems had zich in zijn hoofd gezet, dat zijn zoon Suske – zo werd Jan Frans in de familiekring genoemd – koster zou moeten worden. Met het oog daarop werd de jongen, toen hij een jaar of twaalf was, door zijn vader naar Lier gestuurd, waar hij het kosterstak zou kunnen leren. In die stad kwam de jeugdige Jan Frans in huis bij het oude heertje Peke Corbeel, bewoner van de Lisperstraat. Hij burgerde daar gemakkelijk in, doordat hij bevriend raakte met de kinderen van het gezin Bergmann, dat aan de overkant van de straat woonde. Vader Bergmann was een ontwikkeld man. Hij stuurde zijn kinderen niet naar school, maar bracht hun zelf de kennis bij die hij nuttig voor hen achtte. Zij kregen van hem les in de oude talen en in de moderne talen Frans, Duits en Nederlands. Suske Willems, die al spoedig bij de familie kind aan huis was, mocht van dat huisonderwijs meeprofiteren.

Georg Bergmann was Duitser, een Nassauer van origine. Hij was een bewonderaar van de Oranjes en had gediend in het Nederlandse leger. In 1795 was hij in Lier verzeild geraakt en daar getrouwd met een nicht van de gewezen burgemeester Van Zinnicq, waardoor hij veel aanzien genoot in die stad. Dat de naam Bergmann de inwoners van Lier nu nog steeds met trots vervult, is echter niet aan hem te danken, maar aan een van zijn kleinzonen. Die kleinzoon was niemand minder dan Tony Bergmann, de auteur van het boek *Ernest Staas*.

De invloed die Georg Bergmann op zijn nieuwe leerling Jan Frans Willems uitoefende, was onschatbaar groot. Hij maakte hem vertrouwd met de Nederlandse taal en wekte bij hem een vurige liefde op voor Nederland en het huis van Oranje. Jan Frans behaalde onder zijn leiding zulke fraaie studieresultaten, dat Vader Willems van opvatting veranderde en de toekomstplannen voor zijn zoon herzag.

In 1809 ging Jan Frans Willems naar Antwerpen om daar als klerk op een notariskantoor te gaan werken. Of die baan hem goed beviel is niet bekend, maar wel staat vast dat hij het in Antwerpen heel erg naar zijn zin had. Die grote stad met haar intellectuele en artistieke sfeer prikkelde zijn verbeelding en spoorde hem aan tot intensieve literaire activiteit. In Lier had hij al kennis gemaakt met het werk van Nederlandse dichters en smaak in literatuur gekregen, dankzij de boeken die hij daar van de onderwijzer en stadspoëet Bouwens te leen kreeg. In Antwerpen werd hij pas echt door de letteren meegesleept en besteedde hij al zijn vrije tijd daaraan. Hij begon toneelstukken te schrijven voor de rederijkerskamer, en nam verwoed deel aan discussies die daar werden gevoerd. Verwante geesten wist hij ervan te overtuigen, dat in Vlaanderen een nieuwe literatuur geboren moest worden en dat daartoe

het recht van de Nederlandse taal diende te worden hersteld. Dat laatste gebeurde eerder dan Willems had durven hopen, doordat België korte tijd later een deel werd van het Koninkrijk der Nederlanden. Die staatkundige verandering in het jaar 1815 werd door hem van harte toegejuicht.

In de jaren tussen 1815 en 1830, toen België deel uitmaakte van het Koninkrijk der Nederlanden, nam in Vlaanderen het besef van eigenwaarde in hoog tempo toe. Steeds meer mensen begonnen in te zien, dat het Vlaamse volk tot ontwikkeling moest worden gebracht en dat de Nederlandse taal daarbij onmisbaar was. De meeste Vlamingen spraken Vlaams en verstonden geen woord van het Frans waarvan de overheid en de overheidsdienaren zich tot dan toe hadden bediend. Verfransing deed zich op grote schaal voor, waardoor in Vlaanderen het openbare leven werd bemoeilijkt en scholing en volksontwikkeling werden vertraagd. De meeste Vlamingen vonden dat echter heel gewoon en hadden er vrede mee. Dat het in het nieuwe staatsbestel anders en beter zou kunnen worden, drong tot de meesten helemaal niet door. De Vlaamse criticus Max Roosees schreef in zijn *Levensschets van Jan Frans Willems* (1874) over de Vlaamse apathie in die tijd:

Ons land had zijn eigen bestaan, het Vlaamsche volk had zijn eigen taal verleerd, en was of verfranscht of onwetend; het liet zich vereenigen in 1815, zooals het zich had laten inlijven (bij Frankrijk) in 1795, zooals het zich had laten bevrijden (van Frankrijk) in 1814: zonder geestdrift en zonder tegenstand, zonder morren en zonder juichen. De inrichting van het Koninkrijk der Nederlanden was voor onze gewesten, zonder dat zij het schenen te begrijpen of te wenschen, eene hergeboorte tot eigen bestaan, tot persoonlijk staatkundig leven. Grondwet, parlement, vrije drukpers, dat is volksrecht...

De massa van het Vlaamse volk liet het allemaal koud, maar Jan Frans Willems zag de kansen die zich nu voordeden. In Antwerpen bestond een vereniging met de mooie naam: Het Tael- en Dichtlievend Genootschap Tot Nut der Jeugd. In 1812 had Willems zich daarbij aangesloten, maar na 1815 werd hij daarvan pas echt werkend lid. De mentaliteit van het volk moest worden omgevormd en dan kon je maar het beste bij de jeugd beginnen! Jan Frans Willems was nu Nederlander en voorvechter van de Nederlandse taal, maar boven alles overtuigd flamingant. Later schreef hij erover:

Van mijn jongste dagen af heb ik getracht de verworpen moedertaal te helpen opbeuren. Ik heb haar, zowel tegen de bekrompenheid der Hollandse schrijfgeregels, als tegen de verbasterdheid van het Vlaamsche schooldialect verdedigd;...

Zijn activiteit kende geen remmingen meer. Hij schreef het gedicht *Aen de Belgen* en begon vervolgens met zijn werkzaamheden op filologisch terrein, die hem het beste lagen en hem beroemd zouden maken. In de jaren van 1819 tot 1824 publiceerde hij, in afleveringen, zijn grote werk over de oude Vlaamse literatuur: de *Verhandeling over de nederduytsche Tael- en Letterkunde opzigtelyk de Zuydelyke Provintien der Nederlanden*. Stap voor stap behandelde hij daarin middeleeuwse dichtwerken die getuigden van Vlaanderens grootheid in het verre verleden. Wat sommige buitenlanders al lang wisten, was nog niet tot het Vlaamse bewustzijn doorgedrongen, constateerde Willems. Een schitte-

rend dichtwerk als dat over de vos Reinaert was op-en-top Belgisch, maar de Belgen kenden het niet. De Duitser Grimm had het eerder dan zichzelf ontdekt, vond het prachtig en verbaasde zich erover dat geen Belg ernaar omkeek.

De Belgen – schreef Grimm – hebben het meeste belang in de Reinaert: doch wie heeft sedert eeuwen bij hen nog verknochtheid en belangstelling voor de moedertaal aangetroffen? Diepe zelfvergetenheid brengt allerwege haar eigen straf met zich: uit dit schone Belgenland, waar in de Middeleeuwen ook de dichtkunst woonde, is sedert lang alle poëzie verdwenen. (vertaling Jan Frans Willems/spelling gemoderniseerd door Ada Deprez)

VERKETTERING

Willems' *Verhandeling over de nederduytsche Tael- en Letterkunde* ondervond in bepaalde kringen, met name in Noord-Nederland, grote waardering, maar veroorzaakte in Vlaanderen een hoog oplaaierende openbare twist. Willems trad op de ziel van de franskiljons, de voorstanders van de verfransing, en wekte de toorn op van het 'ultramontanisme', de katholieke orthodoxie. Willems was vrijzinnig katholiek, toonde zich voorstander van de godsdienstvrijheid, zoals die in de grondwet van 1815 was vastgelegd, en liet zich waarderend uit over wat de protestanten in Noord-Nederland tot stand hadden gebracht. Hij spoorde zijn Vlaamse medeburgers aan tot tolerantie op het gebied van de godsdienst en probeerde bij hen sympathie te wekken voor het Nederlandschap.

Met het ventileren van die opvattingen zaaide Willems wind; de storm liet daarna niet lang op zich wachten. De felste reacties kwamen van de kant van de hogere geestelijkheid, die sterk reactionaire trekken vertoonde en niets liever zou zien dan het herstel van de ouderwetse standenmaatschappij met het katholicisme als staatsgodsdienst. Voor hen kon uit het protestantse Nederland niets goeds komen. Max Rooses over de houding van de geestelijkheid in de twintiger jaren van zijn eeuw:

Jaren lang verbood zij den eed van getrouwheid te zweren aan de grondwet van 1815, omdat deze de vrijheid en de gelijkheid der godsdiensten en hunner belijders uitriep; zij noemde dezen eed eene groote misdaad en een verraad gepleegd aan de dierbaarste belangen van den godsdienst, en weigerde de sacramenten aan levenden en stervenden, die hem afgelegd hadden, en hem niet wilden herroepen.

Willems werd overladen met beschuldigingen. Zelfs zijn litterair-historische stellingname werd door de geestelijkheid onder vuur genomen. Willems had zich bij herhaling afkeurend uitgelaten over de literatuur die in Vlaanderen was geschreven na de gloriëtijd van de middeleeuwen. Wat de zeventiende en de achttiende eeuw op letterkundig gebied aan Vlaanderen hadden nagelaten, werd door Willems zeer laag aangeslagen, terwijl veel geestelijken daarin juist hoogtepunten van litteraire kunst meenden te onderkennen. Een van hen, de Rooms-katholieke priester Buelens, viel Willems aan op zijn 'valsche leerstellingen', betitelde zijn *Verhandeling* als 'een liberael rapsodie' en als 'een historisch Babylon, zwanger van ramp en moord'. Willems was, volgens Buelens, een vrijdenker en een ketter, die gevaarlijke en zedenbedervende theorieën durfde te verkondigen. Zo had hij de opstand van de

Nederlanders tegen het Spaanse gezag in de zestiende eeuw als een gewettigde daad voorgesteld, hoewel het in feite om een ‘strafwaardige misdaed’ ging, die voortkwam uit hun protestantisme. Bij katholieken zou zoiets ondenkbaar zijn, meende Buelens: ‘De katholiek staet nooit op tegen zynen wettigen vorst. Vertrouwen op God en taei geduld zijn de wapenen die hy bezigt tegen de wreedste dwingelandy der snoodste menschenbeulen’. De voorstelling die de Nederlanders gaven van het Spaanse bewind was vals en stelde de hertog van Alva in een kwaad daglicht. Alva was, naar het oordeel van Buelens, geen wreedaard, maar een rechtvaardig landvoogd.

Ook de opvattingen van Willems op letterkundig terrein werden door Buelens aangevochten. De zeventiende eeuw was, in Buelens’ ogen, juist een Gouden Eeuw geweest in België. De literatuur die toen ontstond was voortreffelijk en onberispelijk, dankzij de ‘Roomsche boekenkeurders’. Bij Willems zaten die boekenkeurders weliswaar in het verdomhoekje, maar dat was dan zijn zoveelste beoordelingsfout. Boekenkeuring was, volgens Buelens, juist een groot goed en een recht dat de kerk uitoefende ‘tot welzijn van hare leden en van de gezonde letterkunde’.

‘Wat moet je daartegen inbrengen’, verzuchtte Max Rooses, toen hij bij het schrijven van de ‘Levensschets’ bij die episode uit het leven van Jan Frans Willems was aangeland.

Wat te antwoorden aan iemand, die de versuffende kwezel-literatuur der XVIIe en XVIIIe eeuw als bewijzen van verstandelijke welvaart aanhaalt, en die het grondbeginsel dezer letterkunde, volgens hetwelk de wereldsche goederen niets zijn in vergelijking met de welvaart van hiernamaals, in zoo verre toepast, dat hij eenen staat voor bloeiend uitroept, waar zaligmakende armoede de plaats van verhoovaardigende welstand inneemt, en waar kerkelijk gezag en kloostergestichten zich verheffen op de puinen van vrijheid, van handel en nijverheid? Hoe gematigd en inschikkelijk Willems in het uitspreken en verdedigen zijner meening was, bij vele aanhangers der klerikale zienswijze kreeg hij ongelijk.

Zij schaarden zich in 1821 aan Buelens’ zijde om Willems te verketteren en als een gevaarlijk mensch af te schilderen;...

Jan Frans Willems raakte betrokken bij het hoog oplopende conflict tussen de orthodoxe en de vrijzinnige katholieken, tussen de ‘klerikalen’ en de ‘liberalen’, dat gedurende tientallen jaren het Vlaamse geestesleven zou beheersen en een bedreigende tweedracht zou zaaien in de Vlaamse Beweging.

VERBANNING

Tegenstanders van Jan Frans mochten heftig tegen hem tekeergaan, in zijn maatschappelijke positie konden ze hem voorlopig nog niet aantasten. In 1815 was hij benoemd in de functie van adjunct-archivaris van Antwerpen, waardoor zijn bestaan verzekerd was. Doordat de vrouw met wie hij in 1818 trouwde, gefortuneerd was, kon hij zelfs in welstand leven en naar hartelust boeken aanschaffen die hij voor zijn studie nodig had. In Noord-Nederland werd hij gezien ‘als het hoofd der letterkundige beweging’ in de zuidelijke provincies. Verbazingwekkend was het dan ook niet, dat hem in 1819 het lidmaatschap werd aangeboden van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde in Leiden.

Koning Willem I was bijzonder gunstig gestemd jegens zijn aanhankelijke onderdaan in Antwerpen. Als ‘bewijs van ingenomenheid’ benoemde hij hem in 1821 bij Koninklijk Besluit tot ontvanger der registratie in Antwerpen.

Hoewel Jan Frans Willems door zijn pro-Nederlandse gezindheid zich aan niets onoorbaars schuldig maakte en slechts ‘getrouwheid aan zijnen wettigen koning’ had betoond, werd in latere jaren en tot lang na zijn dood over zijn politieke voorkeur het stilzwijgen bewaard. Pas in 1871 durfde de Gentse hoogleraar Heremans daarover onthullingen te doen tegenover een nieuwe generatie van Vlamingen. Toen hoefde er blijkbaar geen geheim meer van te worden gemaakt, dat Willems zich met grote ferventie had ingezet voor de instandhouding ‘van het ééne Nederland’, omdat hij de verbondenheid met het Koninkrijk der Nederlanden als een gunstige voorwaarde beschouwde ‘voor de verheffing en de ontwikkeling van onze stam’, – daarmee doelend op het volk van Vlaanderen. Willems vond, dat de Vlamingen zijn liefde voor het nieuwe vaderland moesten delen en dat zij die liefde moesten grondvesten op eerbied voor de Nederlandse taal. De veranderingen die in 1815 waren ingetreden, deden hem geloven in de hergeboorte van het volk door de hergeboorte van de taal. Eindelijk was immers het grote vaderland van vóór 1585 hersteld. De Nederlanden waren opnieuw verenigd, onder een afstammeling van Willem de Zwijger. Antwerpen, Gent en Brussel ontwikkelden zich onder Willem I tot welvarende steden, wat Willems weer aanleiding gaf om erop te wijzen, dat ongekende mogelijkheden voor Vlaanderen werden geschapen tot economische en culturele bloei.

Een enkele keer dreef de opwinding Willems tot over de grenzen van het aanvaardbare. In een gepubliceerde brief, zijn ‘Lettre à M. Sylvain van de Weyer’ – in het Frans! – toonde hij uitvoerig aan, dat de Franssprekenden, ‘les beaux parleurs francais’, in België lange tijd een machtspositie hadden bekleed en dat het de hoogste tijd werd dat zij ook echte Belgen werden en Nederlands leerden.

... qu’ils deviennent Belges! Et peuvent-ils le devenir sans s’approcher ce qui nous est propre, sans nos mœurs et notre langage?

(...laten zij Belgen worden! En kunnen zij dat worden zonder toenadering te zoeken tot wat ons eigen is, zonder onze zeden en onze taal?)

Willems schreef zijn brief aan Van de Weyer in 1829. De spanningen in het Koninkrijk der Nederlanden waren toen hoog opgelopen en het merendeel van de Belgen wilde van Nederland af. De hogere geestelijkheid verzoende zich – tijdelijk – met de liberalen, om in een ‘monsterverbond’ weerstand te kunnen bieden aan hun gemeenschappelijke vijand: het Nederland van Koning Willem I. België wilde zijn onafhankelijkheid en wist die in 1830 te bevechten.

Voor Willems was de teleurstelling groot. Daar kwam nog bij dat hem in 1831, op last van het Voorlopig Bewind, zijn baan in Antwerpen werd ontnomen. Hij mocht zijn functie van ontvanger nog wel uitoefenen, maar dan in de kleine plaats Eekloo, zijn verbanningsoord. De onvermoeibare polemist en flamingant Willems was verslagen en monddood gemaakt.

Zo leek het althans.

EERHERSTEL

Waarschijnlijk heeft Willems aangevoeld, dat zijn verblijf in Eekloo slechts van beperkte duur zou zijn. Zijn vrouw en kinderen bleven in Antwerpen wonen, in huis bij goede kennissen op de Meir, en hij vertrok in zijn eentje naar zijn nieuwe woonplaats. Brodeloos was hij niet en hij hoefde niet zijn intrek te nemen in een oncomfortabel stulpje. De woning die hij betrok was ‘een goed en fatsoenlyk huis met tuin, kantoorkamer, eet- en receptiekamer, slaepkamer en plaets voor een bibliotheek van ruim 6000 volumen (...) met grooten bloem- en moestuin, van zeker wel een bunder groot’.

De bibliotheek met zes duizend boeken zal hem in die moeilijke jaren tot troost en steun zijn geweest. Missen kon hij zijn boeken niet, want zijn letterkundige studiën zette hij onverdroten voort. Hij bleef bezig met het bestuderen van Middelnederlandse teksten, die hij enkele jaren later in niet aflatend tempo zou publiceren, deels in boekvorm, deels als bijdrage aan het *Belgisch Museum*, een tijdschrift dat in 1837 werd opgericht en waarvan hijzelf tot aan zijn dood de grote drijvende kracht was. Een werk dat hem in de Eekloo-se jaren wel heel bijzonder in beslag nam was het verhaal over de vos *Reinaert*. Van dat uitvoerige dichtwerk bereidde hij een uitgave voor in originele tekst en in bewerkte vorm. Om het werk ook voor eenvoudige leken toegankelijk te maken, werd het door hem, regel voor regel, in modern Nederlands vertaald en herdicht.

In Eekloo bleef Jan Frans Willems niet lang onopgemerkt. Toen in 1834 door de regering van het nieuwe Koninkrijk België een *Commission Royale d’Histoire* in het leven werd geroepen, kreeg hij de uitnodiging om daarin zitting te nemen. Die uitnodiging hield een duidelijke erkenning in van zijn deskundigheid en van zijn persoonlijke onmisbaarheid. Kort daarop, in 1835, werd de ban opgeheven en werd de ex-banneling ‘bij Koninklijk Besluit’ benoemd tot ontvanger der registratie in Gent. In hetzelfde jaar trad hij als lid toe tot de *Academie van Wetenschappen en Fraaie Kunsten* in Brussel.

In Gent zette Willems zijn werk voort, onvermoeibaar en met onverminderde strijd lust. Hij werd daar vooral bekend als de energieke voorzitter van het genootschap *De Tael is gansch het Volk*, – een spreekwoordelijke naam, die voor altijd met de naam Jan Frans Willems verbonden zou blijven.

Van tijd tot tijd werd ook vanuit Brussel een beroep op Willems gedaan. Toen daar in 1836 een prijskamp voor taalkundigen werd uitgeschreven, kreeg hij een plaats in de jury die de inzendingen moest beoordelen. Voor die prijskamp werden geleerden opgeroepen tot het schrijven van een verhandeling over de spelling van het Vlaams. Minister Theux was tot het inzicht gekomen, dat uniformiteit in de spelling noodzakelijk was voor de vertaling van officiële akten van het Frans in het Vlaams.

Twaalf inzendingen voor de prijskamp kwamen binnen en deze werden voorgelegd aan de jury, waarin naast Willems nog andere vooraanstaande Vlamingen zitting hadden. David, hoogleraar in Leuven, zat er onder anderen in, evenals Bormans, hoogleraar in Luik. Omdat geen van de inzenders een pasklare oplossing voor het probleem leverde, werd de jury vervangen door een commissie, waarin dezelfde personen zitting hadden.

De commissie kreeg als opdracht, een voorstel te formuleren voor de spelling van het Vlaams, wat goed mogelijk moest zijn, nu zoveel deskundigen er hun licht over hadden laten schijnen. Maar de commissie had geen hulp van anderen nodig en kwam weldra met een afgerond eigen voorstel voor de dag. Dat voorstel vertoonde overigens opvallende overeenkomst met de spelling-Siegenbeek, die in

1804 in Nederland was ingevoerd. Het systeem voor Vlaanderen week slechts op enkele punten daarvan af. Het meest opvallend was de keuze voor ae i.p.v. aa ; voor ue i.p.v. uu en voor y (zonder puntjes) i.p.v. ij. Het was in feite het spellingsysteem dat Willems in zijn eigen geschriften hanteerde sinds 1824, het jaar waarin hij zijn studie *Over de Hollandsche en de Vlaemsche schryfwyzen van het Nederduytsch* publiceerde. Vóór die tijd had hij, net zoals de andere Vlaamsschrijvendens, de oude spelling van Des Roches gebruikt. De ae, ue en y nam hij van die achttiende-eeuwse schoolboekenschrijver over, – op taalkundige gronden, beweerde hij zelf, maar waarschijnlijk gewoon bij wijze van concessie aan het conservatisme. Zo althans verklaarde Max Rooses die vreemde afwijking later.

Het voorstel van de commissie werd dankbaar aanvaard door de Maatschappij tot bevordering der Tael- en Letterkunde, maar de politiek had er meer moeite in. Pas na enkele jaren van wikken, wegen en rekken kwam het in 1844 eindelijk door het parlement. In feite werd door dat politieke besluit het Vlaams als officiële taal erkend. In Brussel en elders werd die zijdelingse erkenning feestelijk gevierd, als eerste overwinning van de Vlaamse Beweging.

DE VLAAMSE BEWEGING

Voor het gevoel van velen was de Vlaamse Beweging tot stand gekomen in 1841. In dat jaar hield Willems namelijk een rede in de promotiezaal van de Gentse Hogeschool, waarin hij als het ware de actiepunten van de Beweging aangaf.

Jan Frans Willems, die eerder al in een kleine kring van geestverwanten werd aangeduid als ‘vader Willems’, werd voortaan beschouwd als de grote promotor van de Vlaamse zaak, als ‘de vader van de Vlaamse Beweging’.

Zijn leven lang spande Jan Frans Willems zich in voor de gelijkberechtiging van het Vlaamse volk. Hij stierf in het harnas. Op 24 juni 1846, op zijn naamdag, werd hij getroffen door een beroerte, terwijl hij op het stadhuis van Gent de belangen bepleitte van de eeuwenoude Gentse rederijderskamer De Fontaine. Een praalgraf op het Campo Santo in Sint-Amandsberg en een gedenkteken op het Sint-Baafsplein in Gent houden de herinnering aan hem levend.